

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v
regionálním tisku**

Pavel Řepík

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v
regionálním tisku**

Pavel Řepík

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben2013

Obsah

1. Úvod	1
2. Rok 1917 v Českých zemích	3
3. Rok 1918 v Českých zemích	8
4. Klíčové události v Plzni roku 1918.....	23
5. Závěr.....	35
6. Seznam použité literatury a pramenů.....	38
7. Summary	40

1. Úvod

Tématem bakalářské práce je reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v regionálním tisku, která se věnuje pěti významným událostem, které se udály v Plzni v druhé polovině roku 1918. Před samotnou kapitolou věnující se reflexi klíčových událostí v Plzni roku 1918, jsou ještě uvedeny kapitoly dvě, nesoucí názvy „Rok 1917 v Českých zemích“ a „Rok 1918 v Českých zemích“, věnující se obecné charakteristice problematiky historického vývoje v Českých zemích v posledních dvou letech válečného konfliktu.

Cílem práce je v první části, která obsahuje dvě výše zmíněné kapitoly, „Rok 1917 v Českých zemích“ a „Rok 1918 v Českých zemích“, uvedení do problematiky závěrečného období První světové války, s důrazem na prostor Českých zemí. Jako metoda zpracování tohoto úvodu je použita forma kompilační, vycházející z vědeckých publikací, věnujících se období První světové války a vzniku Československé republiky. První dvě kapitoly neřeší větší mezinárodní souvislosti spojené s velkým válečným konfliktem, ani zde není zahrnuta otázka Slovenska, které bylo nepochybně důležitou součástí utváření české státnosti, nicméně pro potřeby vykreslení událostí v Českých zemích s ohledem na události v Plzni není třeba zahrnovat problematiku Slovenska do této práce.

Druhá část práce, obsažena v kapitole „Klíčové události v Plzni roku 1918“, se již plně věnuje problematice válečné Plzně a jejího přechodu do nového Československého státu. Cílem této části je vyzkoumat a ukázat, jak v této přelomové době reflektovaly dva přední regionální tisky klíčové události v Plzni roku 1918. Metodou výzkumu v této části je využití dvou dobových periodik „Nové doby“ a „Českého deníku“, ze kterých byly následnou selekcí vybrány články věnující se nejdůležitějším událostem,

které postihly město Plzeň v daném roce. Získané informace jsou pak chronologicky zakomponovány do práce a doplněny o informace získané z regionálních studií a monografií.

2. Rok 1917 v Českých zemích

Dne 12. března 1917 v Rusku padla samoděržavná vláda holštýnsko-gotorpsko-romanovské dynastie. O tři dny déle car Mikuláš II. abdikoval¹. Tato událost otřásla všemi evropskými monarchiemi, zejména Rakousko – Uherskem, které bylo nuceno upustit od „nového“ kurzu reorganizování monarchie. Plánované oktroje, které měly zajistit převahu německého vlivu v monarchii², byly opuštěny. V duchu doby, kdy ruská revoluce jasně vytyčovala politický směr práva národů na sebeurčení, se neústavní a protinárodní oktroje zdály být jistým hazardem³. Oficiálním odklonem od původního programu a nastolením nového kurzu se mělo stát oficiální oznámení o svolání říšské rady z 26. dubna 1917, které plánovalo zasedání říšské rady na 30. květen 1917⁴.

Revoluce v Rusku se také stala impulsem pro českou politickou reprezentaci, která se pomalu začala odpoutávat od loajální pozice vůči monarchii. Nejlépe nastalou situaci popisuje komuniké ze schůze parlamentní komise Českého svazu z 13. dubna 1917: *„Český svaz, pojednav v obsáhlé debatě o zahraničních událostech, zvláště o vzniku ruské revoluce, vítězství myšlenky novodobého demokratismu a myšlenky parlamentní v Rusku, a o působení této světodějně události na druhé strany evropské, žádá, aby i v rakouském soustátí myšlenky demokracie, parlamentarismu a ústavní revize*

¹ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 297 ISBN 80-710-6274-X.

² GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988, s. 58.

³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 317 ISBN 80-710-6274-X.

⁴ Týž s. 62.

ve směru sebeurčení a potřeb národů byly řešeny jako nejžhavější a nejpálčivější⁵.

Významným podnětem k dalšímu posunu od loajální pozice se pro české poslance stal zejména tzv. Manifest spisovatelů ze 17. května 1917⁶. Kritika českých politických zástupců, která se v manifestu objevila, nejenže politiky zaskočila, ale také je donutila k přehodnocení jejich plánovaného vypracování projevu na nastávajícím zasedání obnovené říšské rady plánovaného na 30. května 1917. V proneseném stanovisku českých poslanců na zasedání říšské rady⁷ se po vzájemné dohodě všech politických stran v rámci Českého svazu objevilo hned několik „revolučních tezí“. Za prvé zde byla naprosto odmítnuta koncepce dualismu monarchie, za druhé byl vysloven požadavek na federalizaci říše, kde by byly sjednoceny národní státy, legitimizované na základě svého práva na sebeurčení a také dle historického státního práva. Poslední a nejpodstatnější bylo prohlášení, ve kterém se politická reprezentace domáhá sloučení všech větví československého národa v demokratický stát⁸.

Deklarace českých poslanců se stala předzvěstí toho, čeho se mocnářství velice obávalo. Parlament se stal místem, kde se mohly veřejně prezentovat a propagovat jednotlivé národní programy⁹, což v budoucnu v podstatě vedlo k destabilizaci vlády. Po 30. květnu se v průběhu léta 1917 zformovala parlamentní opozice tvořená Českým svazem, Jihoslovany, Ukrajinci, Poláky a v některých případech i německými sociálními demokraty¹⁰. Vláda neschopna získat většinu a obhájit tak schválení prozatímního rozpočtu,

⁵ GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. s. 65 ISBN 80-04-26140-X.

⁶ EFMERTOŮVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. s. 143 ISBN 80-85983-47-8.

⁷ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 216 ISBN 80-210-3078-X.

⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 305 ISBN 80-710-6274-X.

⁹ Týž s. 305.

¹⁰ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 95 ISBN 25-045-88.

podala 22. června 1917 demisi. Nastupující nová vláda v čele s národohospodářským odborníkem dr. Ernstem Ritter Seidler von Feuchtenegg¹¹ měla nastolit „nový kurz vládní politiky“, požadující ústavní reformu monarchie.

Stávající ústavní výbor z června 1917¹² měl být na návrh rumunského poslance Onciula¹³ rozšířen o subkomitét pro revizi ústavy, který měl shrnout výchozí stanoviska jednotlivých národů monarchie, týkajících se připravovaných změn. Účast nebo neúčast českých zástupců v komitétu vyvolala politický souboj mezi radiály a aktivisty v Českém svazu. Velkým terčem se zejména stala osoba B. Šmerala, který byl napadán za jeho až moc velkou loajalitu k monarchii¹⁴. Během následujících měsíců došlo k mohutným politickým změnám ve všech stranách celého českého politického spektra. Do vedení stran se zejména dostali politici radikálního nebo nacionálního ražení, aktivisté byli téměř vytlačeni¹⁵. Celý tento proces byl dokončen 7. listopadu 1917, kdy byl Český svaz kompletně zrekonstruován¹⁶. Novou politikou svazu se stala nová forma pasivity, kdy se poslanci neměli podílet na jakémkoliv politickém dění v říši a vše mělo být přenecháno na zahraničních politicích v exilu¹⁷.

Události v Rusku neměli pouze dopad na politickou scénu, ale také rozdmýchali vášně ve zcela jiných společenských kruzích. Došlo k silné aktivizaci dělnické třídy, která náhle spatřila na příkladu Ruska, že i ona může disponovat jistou společenskou, popřípadě politickou silou. Dosud jednotlivé

¹¹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 612

¹² ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 307 ISBN 80-710-6274-X.

¹³ Týž s. 307

¹⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 615

¹⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 313 - 314 ISBN 80-710-6274-X.

¹⁶ Týž s. 314.

¹⁷ Týž s. 315.

stávky a neorganizované hladové nepokoje se transformovaly v hromadné manifestace, které začaly získávat politický charakter¹⁸.

Od dubna 1917 zachvátila České země velká vlna demonstrací. Stávkovalo se ve všech větších městech Českých zemí: Ústí nad Labem, Ostrava, Plzeň, Kladno, Mladá Boleslav a na jiných dalších místech¹⁹. Od 12. do 13. dubna 1917 vstoupilo do stávky na 12 pražských továren orientovaných na těžký průmysl²⁰. K vyhocení situace a k rozšíření stávek skoro do všech okresů došlo po tzv. Prostějovském masakru z konce dubna 1917²¹, kdy na 8000 nespokojených dělnic konfekčního průmyslu vyšlo do ulic města. Následně demonstrace gradovaly v pouliční násilnosti a v odpověď bylo povoláno vojsko, které se rozhodlo řešit situaci střelbou do davů. Zastřeleno bylo 23 a těžce raněno 40 osob²².

Reakce bezpečnostních složek v Přerově vyvolala silnou nevoli po celé zemi. V průběhu května 1917 se hladové a sociální nepokoje rozšířily do 37 okresů²³. Ve 40 městech se přímo demonstrovalo před budovami okresních hejtmánství. Vážnou se zejména stala situace v Českých Budějovicích, kde demonstrace vyústili v pouliční násilí²⁴. Nepokoje v českých zemích dosáhly svého vrcholu ve dnech zasedání říšské rady, konající se 30. května 1917. V Praze vyšli do ulic dělníci z Daňkovky a brzy se demonstrace rozšířily po celém městě. Dokonce byla vyslána dvanácti členná deputace zástupců dělnictva k místodržiteli²⁵, kterému byly přeloženy požadavky dělnické třídy, týkající se zlepšení životní úrovně pracujících.

¹⁸ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 63 ISBN 25-045-88.

¹⁹ Týž s. 64.

²⁰ Týž s. 63.

²¹ Týž s. 64.

²² ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 216 ISBN 80-210-3078-X.

²³ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 64 ISBN 25-045-88.

²⁴ Týž s. 64.

²⁵ Týž s. 65.

V letních měsících se ještě objevila dvě ohniska dělnických nepokojů. V červenci 1917 se demonstrovalo na celém Ostravsku a v srpnu v Plzni. V obou oblastech došly události až tak daleko, že zde bylo vyhlášeno stanné právo²⁶.

Poté se situace na jistou dobu v Českých zemích uklidnila, ale ne však na dlouho. V listopadu 1917 proběhla v Rusku bolševická revoluce, která se ve svém důsledku stala pro mocnářství dvousečnou zbraní. Na jedné straně mohla slibovat možnost uzavření separátního míru s Ruskem a zbavit se tak břemene vést válku na východní frontě. Na druhé straně se mohly bolševické revoluční názory zdát pro monarchii nebezpečné. Nóta z 27. listopadu 1918 vyzývala k uzavření celoevropského demokratického míru a žádala rovná práva pro všechny národy²⁷. Ministr zahraničí Czernin a vláda si uvědomovali, že proklamace tohoto ražení se mohla stát ve středoevropských podmínkách dalším impulzem k novým nepokojům, zejména mezi dělnickou třídou. Nicméně přes snahu zabránit zveřejnění tohoto dokumentu, se nóta dostala na veřejnost²⁸. Již tak nespokojená široká veřejnost s pokračující válkou a s tím spojenou hmotnou nouzí, si interpretovala nótu jako jakési povzbuzení jejich demonstračních činností a započaly několika měsíční stávky po celé střední Evropě. Tyto stávky pokračovaly až do počátku následujícího roku, kdy vyvrcholily v Českých zemích generální stávkou z 22. ledna 1918²⁹. Nutno říci, že ráz těchto demonstrací byl již v režii převážně socialistických partají, které na jedné straně zabránili násilnému faktoru demonstrací, ale na druhé straně z těchto událostí učinili již politické akce, které měly sloužit jako silná politická zbraň pro následující události příštího roku.

²⁶ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 325 ISBN 80-710-6274-X.

²⁷ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 619.

²⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 316 ISBN 80-710-6274-X.

²⁹ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 120 ISBN 25-045-88.

Rok 1918 v Českých zemích

Poslední rok existence monarchie se udával v duchu hluboké krize, ve které se tento válkou rozvrácený útvar nalézal. V rozvratu se pouze nenalézala vláda, která se přes všechny reformní snahy snažila udržet svou životnost, ale také společnost jako taková. Již čtvrtým rokem pokračující konflikt vyčerpával a decimoval celé národní hospodářství, které nebylo schopno dostatečně hmotně zaopatřit své obyvatelstvo. Demonstrace posílené revolučními událostmi z Ruska z minulého roku, získávali na síle a četnosti. Rok 1918 se také v české domácí politice vyznačoval jasným směrem, jenž představoval posilování nacionálně radikalistických myšlenek, které svou povahou nezadržitelně postupem roku směřovaly k vystoupení z monarchie.

V přímé reakci na Czerninovo prohlášení z 25. prosince 1917³⁰ zavrhuje účast jednotlivých národů monarchie na mírové konferenci centrálních mocností a Ruska, konající se již od minulého roku v Brestu Litevském³¹, rozhodla se česká politická reprezentace vypracovat deklaraci známou jako tzv. Tříkrálovou³². Deklarace byla utvořena na základě sněmu českých politiků, kteří se sešli v Grégrově sále v Obecním domě v Praze³³. V dokumentu se čeští zástupci odvolávali na práva národů na sebeurčení, odmítnuli předlitavské ústavnosti a požadovali budoucí zastoupení na mírovém kongresu³⁴. Důležité je zejména, jak tuto deklaraci pochopila vláda,

³⁰ URBAN, Otto. *České a Slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. s. 256 ISBN 80-205-1093-2.

³¹ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 111 ISBN 80-7254-448-9.

³² ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 327 ISBN 80-710-6274-X.

³³ GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. s. 68 ISBN 80-04-26140-X.

³⁴ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 282 -283 ISBN 80-903-5504-8.

kteřá si budoucí účast na mírové konferenci vyložila jako možnou za předpokladu zničení monarchie jako suverénního státu³⁵.

Tzv. Tříkrálovým prohlášením nebyla zaskočena pouze vláda, ale také čeští Němci z pohraničí, kteří zejména reagovali na pasáž, kde si Češi nárokovali pohraničí z hlediska historického práva. 21. ledna 1918 se sešli ve Vídni němečtí poslanci z Českých zemí³⁶, aby projednali své stanovisko k tzv. Tříkrálové deklaraci. Následující den byla pak zveřejněna rezoluce, ve které byly odmítnuty veškeré nároky Čechů na pohraniční oblasti, navíc bylo žádáno odtržení od vnitrozemí a utvoření samosprávné provincie Deutschböhmen³⁷.

Nepokoji zmítanou monarchii zasáhla v únoru 1918 další a naprosto devastující skutečnost. Tou se stala vzpoura námořnictva v Boce Kotorské, kdy 1. února 1918 došlo ke vzpouře v tomto přístavu a došlo tím ke krátkodobému obsazení jedné třetiny celé rakousko – uherské flotily³⁸. Týž den byla vedením vzpoury poslána depeše do Vídně, kde bylo žádáno celkové zlepšení situace námořníků. Část vzbouřeneckého námořnictva dokonce navrhovala, aby dezertovali do Itálie³⁹. Situace se následujícího dne rapidně změnila, když se na některých lodích znovu zmocnili velení zajatí důstojníci⁴⁰. Výjezd z přístavu blokovali 3 německé ponorky a z pobřeží dokončovaly obležení vzbouřenců dělostřelecké baterie. Následující den se velitelé vzpoury rozhodli pro kapitulaci, bylo vyneseno na 800 rozsudků, 36 dlouhodobých

³⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 328 ISBN 80-710-6274-X.

³⁶ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 61.

³⁷ Týž s. 58.

³⁸ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 219 ISBN 80-210-3078-X.

³⁹ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 125 ISBN 25-045-88.

⁴⁰ Týž s. 125.

trestů odnětí svobody a čtyři tresty smrti⁴¹. Ačkoli vzpoura trvala pouze tři dny a neměla žádný skutečný dosah, bylo jasné, že zdaleka není poslední.

Dalším problémem v oblasti vojenství se pak ukázal přesun vojsk z východní fronty po uzavření separátního míru centrálních mocností z 3. března 1918⁴². Od uzavření míru bylo očekáváno uvolnění vojska na východní frontě a jeho následného přesunutí na frontu západní, kde od konce jara započala nová ofenziva⁴³. Také se počítalo se zapojením znovuzískaných vojáků z ruského zajetí. Navrátilci se však ukázali pro monarchii velkým rizikem, neboť mnozí z nich přejali ideály ruské revoluce a mohli se stát škodlivým faktorem působícím na vojsko. Vojenské orgány se tedy rozhodli pro karanténní opatření vztahující se na navrátilce. Tato opatření se ukázala jako velice nešťastná, válkou a vězením zdecimovaní vojáci neočekávali další formu internace a s tím i spojeného zacházení. To vedlo k velké řadě dezercí⁴⁴ a dokonce k ozbrojeným vzpourám. V Českých zemích došlo k velkým vzpourám v květnu a červnu 1918. Největší se stala vzpoura ve vojenské posádce v Rumburku⁴⁵.

Jarní měsíce nepřinesly klid ani v politických kruzích, hlavním aktérem těchto událostí se stal ministr zahraničí Czernin, který 2. dubna 1918 před Vídeňskou městskou radou, posílený zprávami ze západní fronty, odsoudil konání českého zahraničního odboje, zejména Masaryka⁴⁶. Ušetřen ani nezůstal ministerský předseda Clemenceau, který byl nařčen z blokáce mírových jednání s Rakousko - Uherskem, neboť si přál navrácení Alsaska a

⁴¹ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 287 ISBN 80-903-5504-8.

⁴² GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 129 ISBN 25-045-88.

⁴³ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 117 ISBN 80-7254-448-9.

⁴⁴ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 133 ISBN 25-045-88.

⁴⁵ NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914 – 1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. s. 292 – 298.

⁴⁶ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 626.

Lotrinska⁴⁷. Tím v podstatě vypukla tzv. Sixtova aféra⁴⁸. Clemencau rozvášněn Czerninovým prohlášením zveřejnil dopis císaře Karla jeho švagrovi Sixtovi Bourbonskému, kde ho žádal o navázání tajných mírových dohod s Francií a kde Karel plně podporoval myšlenku navrácení Alsaska a Lotrinska⁴⁹ Francii. Diplomatická přestřelka a zveřejnění dopisu mezi Czerninem a Clemencau vyvolala pobouření hned na několika stranách a pro monarchii se s jistou nadsázkou stala osudnou. Sixtova aféra a její následné rozuzlení byly značně nelibě nesený v německých politických kruzích, které to celé považovaly za zradu. Císař Karel musel podniknout cestu do německého hlavního armádního štábu ve Spa, kde byl nucen se omluvit císaři Vilémovi a také uzavřít dohodu o zřízení tzv. Waffenbundu⁵⁰, který znamenal obranné společenství. Tím se Rakousko – Uhersko ještě více připoutalo k Německu. Vznik tzv. Wafenbundu na druhou stranu zase špatně nesly Spojené Státy americké a Velká Británie, které dosud vedli smířlivou politiku vůči Rakousku. Události Sixtovy aféry je však vedly k přehodnocení své středoevropské politiky zaměřené na zachování Rakousko – Uherska jako monarchie⁵¹. V důsledku všech těchto událostí byl ministr zahraničí Czernin nucen 14. dubna 1918 podat demisi⁵².

Diplomatická krize monarchie spojená se Sixtovou aférou si našla reakci i v české domácí politické reprezentaci. V odpověď na Czerninova nařčení Čechů, jakožto zrádců mocnářství, byla 13. dubna 1918 uskutečněna manifestace v Obecním domě⁵³. Formou manifestace se stala národní přísaha slibující setrvání českého národa v občanské jednotě a byla také hlášána

⁴⁷ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 626.

⁴⁸ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 220 ISBN 80-210-3078-X.

⁴⁹ Týž s. 221.

⁵⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 337 ISBN 80-710-6274-X.

⁵¹ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 221 ISBN 80-210-3078-X.

⁵² HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 288 ISBN 80-903-5504-8.

⁵³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 331 ISBN 80-710-6274-X.

nezdolná snaha o vyhlášení státní samostatnosti⁵⁴. Manifest z 13. dubna se stal však pouze předehrou pro květnové události v Čechách. Již prvního května 1918 vypukly ve všech větších městech májové průvody, spojené s deklaracemi veřejné nespokojenosti s pokračující válkou a s tím spojenou nouzí⁵⁵. Ještě větší událostí se staly slavnosti z 16. května, kdy bylo slaveno padesátileté výročí položení základního kamene Národního divadla⁵⁶. Celé tyto slavnosti byly pojaty jako manifestace jednoty slovanských národů.

Jako naprosto nepromyšlené a kompromisu s Čechy vzdálené se ukázalo nařízení ministerstva vnitra z 19. května 1918 týkající se zřízení krajských vlád v Čechách⁵⁷. Mělo být utvořeno celkem 12 krajů: Budějovický, Čáslavský, Chebský, Jičínský, Královéhradecký, Litoměřický, Plzeňský, Písecký, Praha a okolí, Liberecký, Tábořský a Trutnovský⁵⁸. Kraje pak měly být rozděleny podle národnostního klíče: 7 krajů českých, 4 kraje německé a Budějovický měl být smíšený⁵⁹.

Oproti monarchii, která se nacházela v naprosto bezvýchodné situaci, snažící se z posledních sil reformovat a zachránit si tak svou celistvost, se události mimo mocnářství vyvíjely opačnou cestou, která směřovala spíše k rozbití Rakousko – Uherského soustátí.

Úspěchů se v letních měsících zejména dostalo zahraniční akci Československé Národní rady, politicky těžící z nasazení legionářů na západní

⁵⁴ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 122 ISBN 80-7254-448-9.

⁵⁵ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800 - 1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 219 ISBN 80-210-3078-X.

⁵⁶ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 331 ISBN 80-710-6274-X.

⁵⁷ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 60.

⁵⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 332 ISBN 80-710-6274-X.

⁵⁹ Týž s. 332.

frontě⁶⁰. Zlomové se stalo datum 29. června 1918, kdy byla francouzskou vládou oficiálně uznána legitimita Československé Národní rady jakožto nejvyšší orgán zastupující zájmy národa a jeho budoucího státního fungování⁶¹. Ostatní země Dohody na sebe po francouzském prohlášení nenechali dlouho čekat, Velká Británie uznala svébytnost Československé Národní rady 8. srpna 1918 a Spojené Státy americké ve svém vyjádření z 3. září 1918 dokonce uznaly „ Národní radu za vládu de facto, vedoucí vojenské a politické záležitosti československého národa a používající náležité pravomoci k jejich zřízení⁶²“.

Ekvivalentem Československé Národní rady v českých zemích měl být pak utvořen podobný orgán na domácí úrovni a jeho hlavní funkcí se mělo stát vytvoření prozatímní vlády a zajištění mírového a nenásilného přechodu z monarchie na samostatný stát. Aby byla tato instituce zajištěna, byl dán pokyn ze zahraničí k znovuvytvoření Národního výboru⁶³ z 13. července 1918, který měl tuto funkci zastávat.

Nový Národní výbor československý byl sestaven podle výsledku parlamentních voleb z roku 1911⁶⁴. Jelikož se však situace v poměru politických sil stran od roku 1911 do roku 1918 silně změnila, došlo k přerozdělení mandátů různými kooptacemi a zvýšením samotného počtu mandátů. Silné zastoupení v Národním výboru získala zejména sociální demokracie, která v roce 1918 byla stranou z hlediska preferencí nejsilnější⁶⁵.

⁶⁰ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 125 ISBN: 80-7254-448-9.

⁶¹ URBAN, Otto. *České a Slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. s. 260 ISBN: 80-205-1093-2.

⁶² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 630.

⁶³ PEŠA, Václav. *Vznik Československé republiky 1918 a české národní výbory*. Praha: Horizont, 1988. s. 14.

⁶⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 636.

⁶⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 340 ISBN: 80-710-6274-X.

Do převratových dnů Národní výbor nevyvíjel významnější činnost, teprve až v září 1918 zde byla zahájena pravidelná úřední činnost⁶⁶. V letních měsících fungovaly zejména podkomise a různé výbory, které připravovali z organizačního a personálního hlediska strukturu nového státu⁶⁷.

Vedle Národního výboru vznikla v českých zemích ještě jedna instituce, tou se stala tzv. Socialistická rada⁶⁸, která se stala sdružením československé sociální demokracie a Československé strany socialistické. K ustavení této rady došlo 6. září 1918⁶⁹. Socialistická rada se však nestala samostatným orgánem, spíše byla socialistickým proudem v rámci Národního výboru, a která se měla stát lepším nástrojem prosazování socialistických myšlenek⁷⁰.

Neúspěchy centrálních mocností na západní frontě neblaze ovlivnili i frontu v Bulharsku, která se od poloviny září 1918 pod náporem dohodových mocností začala hroutit⁷¹. Bezvýchodná situace centrálních mocností donutila rakouské mocnářství k jednomu z posledních pokusů o záchranu monarchie. Na konci září 1918⁷² byla představena vize federalizace Rakousko – Uherské monarchie, kde by měly všechny státy stejné zastoupení a jistou formu autonomie. Reakce českých politiků v říšském parlamentu z 2. října 1918⁷³ však ukázala, že tato nabídka přišla vskutku pozdě. Předseda českého svazu František Staněk vystoupil s prohlášením, ve kterém bylo kategoricky odmítnuto jakékoli vyjednávání s monarchií a byla zde již prezentována odluka Čechů od Rakousko – Uherska. Prohlášením z 2. října 1918 v podstatě

⁶⁶ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 631.

⁶⁷ Týž s. 631.

⁶⁸ PEŠA, Václav. *Vznik Československé republiky 1918 a české národní výbory*. Praha: Horizont, 1988. s. 17.

⁶⁹ Týž s. 17.

⁷⁰ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 632.

⁷¹ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 128 ISBN: 80-7254-448-9.

⁷² HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 307 ISBN: 80-903-5504-8.

⁷³ Týž s. 308.

končilo působení českých poslanců v říšském parlamentu, kteří se do něj už nikdy nevrátili⁷⁴.

Říjen 1918 ukázal nový problém. Umírající monarchii bylo již jasné, že dlouho nepřežije a v posledních chvílích zde byla snaha ukořistit co nejvíce potravin pro své vlastní rakouské obyvatelstvo. Zřízené hospodářské rady⁷⁵ pod Národním výborem upozornili na podezřelý pohyb transportů s potravinami směřujícími z českých oblastí. V reakci na tyto poznatky bylo rozhodnuto Národním výborem 12. října o provedení organizovaných stávek proti vývozu potravin ze země⁷⁶.

Během demonstrací plánovaných na 14. října 1918⁷⁷ se iniciativy chopila Socialistická rada, která se kromě organizování stávek proti vývozu potravin snažila do této činnosti ještě vložit svou vlastní politickou agitaci⁷⁸. Zejména činností Socialistické rady dokonce na některých místech došlo k proklamování Československé republiky. Od tohoto se Národní výbor po celou dobu stávek snažil distancovat, dokonce tyto proklamace odsuzoval⁷⁹.

Stávka samotná proběhla na celém Českém území, velký počet stávkujících se objevil převážně ve větších městech, kde se nacházelo početné dělnictvo. V samotné Praze se na stávku oficiální úřady připravily, bylo povoláno vojsko, které neprodyšně uzavřelo centrum města. Připravované projevy pak proběhly v okrajových částech Prahy⁸⁰.

Kvůli neúspěchu reformních snah předsedy vlády Hussareka a také v důsledku stávek z 14. října 1918 se císař Karel rozhodl pro poslední snahu o

⁷⁴ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 142 ISBN 80-7254-448-9.

⁷⁵ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 631.

⁷⁶ Týž s. 634.

⁷⁷ GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. s. 74 ISBN: 80-04-26140-X.

⁷⁸ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 632.

⁷⁹ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 343 ISBN: 80-710-6274-X.

⁸⁰ Týž s. 343.

záchrana monarchie. Tím se stal proslulý manifest z 16. října „ Mým věrným národům rakouským⁸¹“. V prohlášení císař sliboval velké reformní plány směřující k vytvoření spolkového státu tvořeného svébytnými a zcela autonomními celky. Problémem se stala pasáž, kde bylo zmíněno, že tyto ústavní změny by se pouze týkaly Předlitavska a to bylo pro českou stranu absolutně nepřijatelné, neboť se počítalo s připojením Slovenska do společného státu. Manifest tak neměl naprosto žádnou odezvu a stal se pouze prázdným prohlášením.

V reakci na císařův manifest z 16. října 1918, se zahraniční akce rozhodla uspišit své konání a během krátké doby, již 18. října bylo oficiálně zveřejněno obsáhlé „Prohlášení nezávislosti československého národa“ také známého jako tzv. Washingtonská deklarace⁸². Deklarace byla týž den USA plně uznána a prostřednictvím švédského velvyslanectví ve Washingtonu byla sdělena Rakousko – uherské vládě nóta, kde nebylo pouze uznáno právo na autonomii jednotlivých národů v rámci monarchie, ale také aby slovanské národy v monarchii se aktivně rozhodli o svém osudu z vlastní vůle.

Posledním pomyslným hřebíkem do rakve, který uspišil pád Rakousko – uherského mocnářství se stala zpráva z 25. října 1918, kde byl sdělen definitivní rozpad rakouských vojsk na italské frontě⁸³. Strůjcem převratných událostí na území Českých zemí z 28. října 1918 se stal ministr zahraničí Gyula Andrássy, který pod tíhou událostí z 25. října odpověděl jménem vlády dne 27. října, že Rakousko je připraveno jednat a plně uznat všechny body americké nóty prezidenta Willsona z 18. října 1918⁸⁴.

27. října 1918 večer byli informováni zastupující vedoucí činitelé Národního výboru Vlastimilem Tusarem o brzkém konci vojenské moci

⁸¹ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 311 ISBN 80-903-5504-8.

⁸² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 637.

⁸³ Týž s. 639.

⁸⁴ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800 - 1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 226 ISBN: 80-210-3078-X.

monarchie. Přední představitelé Národního výboru se v té době nacházeli ve Švýcarské Ženevě, kde došlo ke schůzi domácí i zahraniční akce⁸⁵.

Následující den bylo ráno zastupujícím vedením rozhodnuto o přípravě bezpečnostních složek, tato akce byla svěřena náčelníkovi Sokola J. Scheinerovi⁸⁶. Dále padlo rozhodnutí zmocnit se Obilního úřadu, důležitého pro zásobování potravinami. Tam pak delegace Národního výboru dorazila okolo 9. hodiny ranní a z moci zástupců nově se utvářejícího se státu převzali kontrolu nad úřadem⁸⁷. Později dopoledne se na vývěsce Národní politiky na Václavském náměstí objevila kopie nóty hraběte Andrásyho prezidentovi USA Willsonovi, kde jak již bylo zmíněno, monarchie plně souhlasila se všemi body Willsonovy nóty z 18. října 1918⁸⁸. Nóta byla ihned interpretována jako kapitulace Rakousko – Uherska. Události pak nabraly rychlý spád, v ulicích se začaly hromadně srocovat davy lidí, proklamující pád monarchie.

Aby bylo zabráněno jakýmkoliv násilnostem, rozhodl se Národní výbor okamžitě jednat a organizovat oslavy svobody. Do ulic byly povolány kapely, které měly usměrňovat náladu obyvatelstva a učinit tak z převratu národní svátek. Pro jistotu se také v ulicích objevily sokolské jednotky⁸⁹.

Okolo poledne dorazila deputace Národního výboru na pražské místodržitelství, kde bylo zastupujícímu místodržiteli J. Kosinovi sděleno, že Národní výbor jakožto svrchovaný orgán nového státu přebírá správu země v zájmu udržení pořádku a nepřerušném fungování veřejné správy a to v souladu se shodou se státní mocí⁹⁰.

⁸⁵ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 15 ISBN: 80-7185-328-3.

⁸⁶ Týž s. 15.

⁸⁷ Týž s. 16.

⁸⁸ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 640.

⁸⁹ Týž s. 640.

⁹⁰ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 16 ISBN: 80-7185-328-3.

Odpoledne téhož dne se v Obecním domě sešlo plénum Národního výboru a do večera byl pod vedením Aloise Rašína vypracován první československý zákon, ustavující, že budoucím orgánem určujícím budoucí státní formu se stane ústavně zvolené Revoluční Národní shromáždění, které bude fungovat ve srozumění s Československou národní radou v Paříži⁹¹. Pro přechod státní moci byl jako dočasný ustaven Národní výbor, který se měl stát orgánem nadřazeným všem úřadům a ústavům. Dále byla vyhlášena dosavadní platnost zemských a říšských zákonů⁹².

Zatímco civilní úřady a převážná část pražské police vyhlášovala podřízenost novému režimu, nejistou byla stále pozice četnictva a armády. Večer 28. října bylo pak s veliteli vojsk nacházejících se v Praze uzavřeno kompromisní řešení situace⁹³. Armáda si udrží stálou loajalitu vůči monarchii, ale bude spolupracovat s Národním výborem, aby byl zajištěn mír a pořádek v ulicích. Také bylo Národním výborem přislíbeno zajištění transportů německých a maďarských vojáků nacházejících se v posádkách v českých zemích do svých domovin⁹⁴.

Po návratu čelních představitelů české politiky z konference v Ženevě na počátku listopadu, mohly konečně započnout přípravy ke svolání ústavodárného Revolučního národního shromáždění. V rychlém tempu byla vypracována a 13. listopadu 1918 představena prozatímní československá ústava⁹⁵.

Nejvyšším orgánem bylo zvoleno Revoluční národní shromáždění, které se stalo jednokomorovým. Jednokomorový parlament tvořilo 256 členů, kdy převážnou moc v tomto orgánu získaly politické strany dle svých preferencí.

⁹¹ Týž s. 18.

⁹² Týž s. 18.

⁹³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 350 ISBN: 80-710-6274-X.

⁹⁴ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 20 ISBN: 80-7185-328-3.

⁹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky, 1918-1938*. Praha: Libri, 2000-2003. s. 63 ISBN: 80727711913.

Nejvíce mandátů získala strana Agrární s 55 mandáty, 53 jich získala sociální demokracie, 46 státoprávní demokracie, 41 klub nestraníků spojený se slovenským klubem, nejméně pak získali čeští socialisté a katolická strana⁹⁶.

Revoluční národní shromáždění mělo pravomoc jmenovat a odvolávat ministry 17 členné vlády. Předseda Karel Kramář, ministr zahraničí Eduard Beneš, ministr financí Alois Rašín, ministr vnitra Antonín Švehla, ministr vojenství Rastislav Štefánik, ministr národní obrany Václav Klobučník, ministr pro Slovensko Vavro Šrobár a ministr bez portfeje byl Mořic Hruban⁹⁷.

Den po vyhlášení nové ústavy z 13. listopadu, byl T. G. Masaryk zvolen dvěma třetinami Revolučního národního shromáždění za prvního československého prezidenta.

Po vytvoření nové vládnoucí struktury čekalo na politické představitele nového státu mnoho závažných hospodářských a sociálních problémů spojených s válečným děním. Problémem se zejména stalo notoricky známé špatné zásobování obyvatelstva potravinami. Již 9. listopadu bylo vydáno nařízení o přísné kontrole velkostatků, aby bylo zabráněno úniku potravin na černý trh⁹⁸. Do konce roku pak byla vydána série zákonů ve formě dekretů, které se věnovaly podpoře v nezaměstnanosti a zlepšování pracovních podmínek.

Dalším významným problémem se stal Český boj o vytyčení hranic nového státního útvaru, kde se ukázala velmi krizová situace týkající se českého pohraničí obývaného převážně německou menšinou.

⁹⁶ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny země koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 52 ISBN: 80-7185-328-3.

⁹⁷ Týž s. 54.

⁹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky, 1918-1938*. Praha: Libri, 2000-2003. s. 56 ISBN: 80727711913.

Jak již bylo výše zmíněno 2. října 1918 došlo na půdě říšské rady k zmíněnému projevu Václava Staňka, kterým se v podstatě za všechny Čechy loučil s Rakousko – uherským mocnářstvím. V přímé reakci na toto prohlášení, se stalo prohlášení zástupců českých německých poslanců ze 4. října 1918⁹⁹, taktéž na půdě říšské rady, ve kterém německé menšiny v českém pohraničí kategoricky odmítaly jakoukoliv příslušnost s českým národem. Toto stanovisko bylo později 21. října 1918 prokázáno, když se němečtí poslanci z českých zemí zúčastnili ustavující schůze německorakouského národního shromáždění¹⁰⁰. Na tomto shromáždění bylo rakouskými poslanci vyhlášeno utvoření nového státu, Německého Rakouska¹⁰¹. Na základě jednání z Vídně se 23. října se rozhodli němečtí poslanci zvolení v Čechách, že bude utvořen výbor, který bude připravovat konstituování německorakouské provincie „Německé Čechy¹⁰²“ (Deutschböhmen). Poté bylo naplánováno na 4. listopad 1918 konání „Českoněmeckého zemského shromáždění¹⁰³“, kde se mělo jednat o konečné formě Deutschböhmen.

Český převrat z 28. října 1918 dokonale překvapil výbor pro utvoření Deutschböhmen, bylo rozhodnuto rychle jednat. 29. října ve Vídni byla vyhlášena samostatná provincie Deutschböhmen státu Německé Rakousko¹⁰⁴. Praktická realizace tohoto prohlášení však narážela na mnoho překážek,

⁹⁹ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 61.

¹⁰⁰ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 96 ISBN: 978-802-0014-405.

¹⁰¹ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 61.

¹⁰² Tým s. 61.

¹⁰³ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 97 ISBN: 978-802-0014-405.

¹⁰⁴ BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. s. 69 ISBN: 970-80-87377-02-4.

zejména na nerovnoměrné seskupení německého obyvatelstva v pohraničí, které byly od sebe oddělené a na mnoha místech prostoupené českým obyvatelstvem. Nebylo tedy možné vytvořit jednotnou provincii. Tímto vznikly další tři odvislé provincie Německého Rakouska nacházejících se v pohraničí českých zemí: Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren, které vznikly v rozmezí od 30. října do 3. listopadu 1918¹⁰⁵. V reakci na zřízení těchto provincií se rozhodla nová česká vláda ihned navázat diplomatické styky se zástupci německé provincie Deutschböhmen. Dne 30. října 1918 byli do Prahy pováni čelní představitelé německé menšiny, se kterými bylo ihned zahájeno vyjednávání. Zástupcům provincie Deutschböhmen Josefu Seligerovi a Lodgmanovi von Auen byla nabídnuta aktivní účast v nové české vládě za předpokladu okamžitého připojení německých provincií k novému českému státnímu úvaru. Tato jednání se však ukázala jako neplodná, kdy narazila na kategorické odmítnutí z německé strany¹⁰⁶. Posledním pokusem o vyjednávání z české strany se stalo jednání ze 4. listopadu 1918, kdy Prahu opět navštívil Josef Seliger, který se snažil vyjednat potravinové zásobování provincií¹⁰⁷.

Jednání opět skončila nezdarem, neboť česká strana byla ochotna jednat o možném zásobování pohraničí pouze za předpokladu připojení provincií k Československu.

Jelikož se spory Čechů a Němců o pohraniční oblasti nepodařilo vyřešit pomocí diplomacie, bylo na začátku listopadu rozhodnuto o vojenském obsazení německých provincií ještě před začátkem mírové konference

¹⁰⁵ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 65.

¹⁰⁶ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 116 ISBN: 978-802-0014-405.

¹⁰⁷ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 116 ISBN: 978-802-0014-405.

v Paříži, plánované na rok 1919¹⁰⁸. Do Československé republiky byly transportovány jednotky legionářů z Francie a Itálie, které se měly stát jádrem vojenských operací v pohraničí¹⁰⁹. Operace samotné započaly v polovině listopadu 1918. Jelikož nebyly slabé jednotky německé domobrany pro ostřílené legionáře žádnou překážkou, probíhalo obsazování německého pohraničí bez žádných větších problémů a také lidských ztrát. Přibližný počet padlých na obou stranách se odhadoval na 12 – 25¹¹⁰. Do 18. prosince 1918 byla obsazena všechna hlavní města provincií a ihned zde byly zřízeny okresní Národní výbory¹¹¹, čímž v podstatě skončila německá snaha o iridentu v Českých zemích.

¹⁰⁸ BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. s. 74 - 75 ISBN: 970-80-87377-02-4.

¹⁰⁹ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 65.

¹¹⁰ BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. s. 78 ISBN: 970-80-87377-02-4.

¹¹¹ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 108.

Klíčové události v Plzni roku 1918

Sociální důsledky posledního roku války na českých územích se vyznačovaly rozsáhlými problémy hned v několika oblastech života prostých občanů, zejména těch nacházejících se ve velkých městech. Plzeň v tomto ohledu nebyla výjimkou. Na špatné životní situaci obyvatelstva Plzně se podílelo hned několik faktorů: Silný nedostatek potravin spojený s abnormálně vysokou hladinou populace, způsobenou navýšením tovární výroby a to zejména ve Škodových závodech, které byly jednou z největších zbrojovek monarchie. S tím byla také spojena problematika nedostatku ubytovacích prostor, která již existovala před válkou. Špatné životní a stravovací podmínky vedly i ke špatnému fyzickému stavu obyvatelstva, které trpělo mnoha chorobami.

Zásobování Plzně potravinami a jinými životně důležitými komoditami měla na starosti městská aprovizace. Aprovizace města Plzně se nacházela ve velké hierarchii státní zásobovací správy, v jejímž středu se nacházel úřad pro výživu obyvatelstva¹¹², který měl status samostatného ministerstva. K ústřednímu orgánu pak byla přiřazena celá síť zemských, okresních a obecních hospodářských úřadů, které rozhodovaly o přidělování stanoveného počtu zásob daným obecním aprovizacím¹¹³. Přebujelý a těžkopádný státní aparát založený na systému úřadů nacházejících se v hned na několika úrovních státní správy umožňoval úniky jistého procenta přidělovaných zásob na černý trh. Z této doby se objevuje termín tzv. keřasení¹¹⁴ (potravinové a jiné formy lichvy). Nedostatek potravin z městských aprovizací a předražený černý trh iniciovaly ještě jiný druh obchodu a tím se stal obchod výměnný. Nejcennějšími obchodními artikly se staly: Mléko, máslo, mouka, kůže, cukr,

¹¹² ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 8.

¹¹³ Týž s. 8.

¹¹⁴ Týž s. 9.

tabák, zlaté šperky prádlo a mnohé další¹¹⁵. Z této doby se také objevuje poprvé termín batoh, jenž představoval základní prostředek směnného obchodu, kdy obyvatelé měst často putovali po okolních obcích a vesnicích za hranicemi města¹¹⁶, které disponovali větším množstvím svých vlastních vypěstovaných plodin, zajištěných buď většími, nebo menšími hospodářstvími. I přes rozsáhlé státní rekvizice si tak obyvatelé venkova dokázali zajistit relativně slušnou životní úroveň¹¹⁷.

Dalším životním nedostatkem ve městě se stala bytová situace. Plzeň již před válkou trpěla nedostatkem obytných prostor v důsledku konjunkturálního útlumu bytové výstavby. Ještě před válkou zde byla snaha tuto krizovou situaci řešit. Okresní hejtmanství vydalo pokyn z 14. května 1912 týkající se zřízení Bytového výboru, jenž měl zajistit vybudování potřebných bytových kapacit¹¹⁸. Pokud před válkou Plzeň trpěla nedostatkem bytů, během války se tento problém razantně navýšil. Ve Škodových závodech došlo v rámci uspokojení válečných potřeb k navýšení počtu dělníků. Obyvatelstvo Plzně se tak přibližně navýšilo o 20. tisíc obyvatel. Na schůzi bytového výboru konající se 4. února 1918 byl konstatován počet 500¹¹⁹ stávajících prázdných bytů, z celkového počtu bytů se jednalo o pouhá 4%.

Jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňující život obyvatel ve městě byly zdravotní poměry. Válečné dění přinášelo mnoho nebezpečí pro zdravotní stav obyvatel města. Nehygienický stav hromadného bydlení, nedostatek

¹¹⁵ ŠIMEK, Eduar. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. Plzeň a Plzeňsko II. Plzeň: Grafika, 1930. s. 77.

¹¹⁶ Týž s. 77.

¹¹⁷ ŘEHÁČEK, Karel. *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914 – 1918)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2007. s. 310 ISBN: 978-80-86971-51-3.

¹¹⁸ ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914 – 1919*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 234 ISBN: 80-86971-21.

¹¹⁹ Týž s. 237.

kvalitních potravin a léku způsobovaly větší úmrtnost, porodnost a hlavně také celkové oslabení fyzického stavu drtivé většiny obyvatelstva¹²⁰.

V průběhu válečných let 1914 – 1918 se v Plzni objevilo několik typů infekčních onemocnění, které se buď ve větší, nebo menší míře objevovaly v průběhu těchto let. Mezi nejrozšířenější onemocnění patřil břišní tyfus, úplavice, tuberkulóza a ke konci války obávaná španělská chřipka.

První zmínky o výskytu španělské chřipky v Plzni se objevily 12. září 1918, kdy došlo k prvnímu úmrtí v důsledku této nemoci¹²¹. V období od září do konce října 1918 si tato choroba vyžádala přibližně okolo 350 obětí.

V poválečném období se kromě řádící chřipky, na niž zemřelo do konce listopadu 1918 na 388 osob, objevila znovu tuberkulóza. Tuberkulóza se stala v roce 1918 nejčastější příčinou úmrtí, z celkového počtu zemřelých za rok 1918 činila tato nemoc 20,9% z celkového počtu 2342 zemřelých¹²².

Jak již bylo zmíněno, počátek roku 1918 v českých zemích se vyznačoval hlubokou krizí monarchie. Od konce roku 1917 probíhaly na českém území četné stávkové akce, které vrcholili mezi 17. až 25. lednem 1918, kdy ve všech větších průmyslových lokalitách proběhla generální stávka. Plzeň nebyla z tohoto hlediska výjimkou. V Plzni se stávky zúčastnilo na 35 000 osob¹²³.

Dne 19. ledna podali dělníci Škodových závodů a Spojených strojírů petici okresnímu hejtmanovi Dvořákovi, kde si stěžovali na nedostatečné přídělky potravin. Jedním z nesporných důvodů pro petici a demonstrace se

¹²⁰ ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejích projevy v Plzni v letech 1914 – 1919*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 237 ISBN: 80-86971-21.

¹²¹ Týž s. 281.

¹²² Týž s. 287.

¹²³ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 129 ISBN 25-045-88.

stalo snížení chlebové dávky na polovinu, která již od listopadu 1917 obsahovala náhražky z ovesné rýže, kukuřičné rýže a prosa¹²⁴. Přes veškeré protesty, petice a dosud pokojné stávky došlo k dalšímu snižování moučné náhražkové dávky.

To vyvolalo silnou vlnu nepokojů, které otřásly Plzní mezi 29. – 30. lednem 1918¹²⁵. Dne 29. ledna se situace v Plzni podobala událostem z minulého roku, kdy docházelo k rozsáhlému ničení majetku a rabování obchodů¹²⁶. Okresní hejtmanství se rozhodlo nastalou situaci řešit vydáním vyhlášky podobající se spíše vyhlášení stanného práva. Ve vyhlášce se nacházelo hned několik bodů: „ Pro město Plzeň a obce Lobzy, Skvrňany, Doubravku, a Doudlevec vydávají se následující nařízení: za 1. Každé shromažďování více lidí na veřejných ulicích a náměstích jest zakázáno. 2. Zdržování se na ulicích po 9. hodině večerní dovoleno jest jen z důležitých příčin. 3. Domovní vrata jakož i veškeré obchody budtež o 6. hodině večerní uzavřeny. 4. Uzavírací hodina pro hostince, kavárny, vinárny stanoví se na 9. hodinu večerní. 5. Divadelní a kinematografická představení musí býti bezpodmínečně o 10. hodině večerní ukončena¹²⁷“.

Také pro zajištění všeobecného pořádku bylo povoláno četnictvo a vojsko, které ve večerních hodinách vytlačilo a následně rozehnalo protestující z ulic města.

Události z těchto pohnutých dnů se dostali na stránky plzeňského tisku, přesněji do sociálně demokratické *Nové doby*, který otiskl 31. ledna 1918 článek „ Říšská rada“. V článku se nachází zpráva ze zasedání poslanecké

¹²⁴ ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 195 ISBN: 80-86971-04-X.

¹²⁵ Týž s. 195.

¹²⁶ ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 50.

¹²⁷ ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 196 ISBN: 80-86971-04-X.

sněmovny, kde plzeňští političtí zástupci Haberman, Němec a Pik podali interpelaci proti snižování moučné dávky. Domnívali se, že dosavadní zásobování povede pouze k dalším nepokojům nejchudších vrstev, které jsou na těchto dávkách z aprovizací životně závislí¹²⁸.

I přes intervenci českých poslanců se zásobovací situace v Plzni vůbec nelepšila, následující jarní měsíce městská aprovizace získala pro občany z počtu 1 076 580 kg mouky pouze 743 148¹²⁹ kg (70%).

V průběhu jarních měsíců roku 1918 se vyskytovaly nepokoje pouze ojediněle a nepřekračovaly lokální rámeček. Větších demonstračních akcí se Plzeň dočkala k příležitosti svátku 1. května. Májové demonstrace našly také své místo v úvodníku *Nové doby* z 2. května 1918¹³⁰, které popisovaly události tohoto dne. Zastavena byla práce ve všech velkých i malých podnicích, ke stávkujícím se také přidaly státní zaměstnanci drah. Od deváté hodiny ranní začali proudit do ulic davy manifestantů, nesoucí rudé prapory a jiné standarty. V deset hodin dorazily desetitisícové davy na městské náměstí, kde byly zřízeny tábory dle národností dělníků. Byl zde tábor český, polský, jihoslovanský, italský a rumunský. Přímě před radnicí se nacházely tábory německé a maďarské¹³¹. V první skupině táborů bylo po vzájemné shodě připraveno prohlášení, které mělo hned několik bodů. V prvním bodě se manifestanti staví na přední místo v politickém zápasu za českou státnost, kdy právě dělnická třída stála v prostředku tohoto boje. Další body se vyznačovaly především provoláváním svobody lidu postavené na socialistických a demokratických zásadách. Také se manifestovalo za lepší životní podmínky a za osmi hodinovou pracovní dobu. Provolání v německém a maďarském táboře měly obdobný obsah.

¹²⁸ *Říšská rada*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 31. 1. 1918, č. 27, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹²⁹ *Týž* s. 1.

¹³⁰ *Společný projev májových oslav*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 2. 5. 1918. 1918, č. 103, s. 2, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹³¹ *Týž* s. 2.

Manifestace z 1. května se také objevily na stránkách měšťanského Českého deníku v článku „Květnová manifestace v Plzni“ z 2. května 1918¹³². Český deník odhadoval počet manifestujících okolo 50 tisíc. Je zde zejména popisováno vystoupení poslance Habermana, který vyzíval lid k všeobecné svornosti českého národa dle přísah z 13. dubna 1918. V Českém deníku se také objevil kompletně otištěný projev z náměstí, který byl převážným obsahem článku Nové doby ze stejného dne.

V květnu 1918 se v regionálním tisku objevuje nová problematika týkající se již zmíněného vládního nařízení z 19. května 1918 ohledně zřízení krajských vlád dle národnostního klíče. Pro Západní Čechy potažmo Plzeň jako hlavní centrum tohoto území, znamenalo toto nařízení velké národnostní rozbroje, neboť v této oblasti se nacházelo mnoho Němců, i v samotné Plzni byl počet Němců nezanedbatelný. Problematika zřízení nového kraje si našla na stránkách regionálního tisku přední místo, zejména v Českém deníku, který se této události věnoval ve svých článcích od 17. května až do konce měsíce. V Nové době se tato otázka řeší ve větším měřítku pouze v článku z 23. 5., kde je pojata spíše z třídního pohledu.

Obsáhlý úvodník Českého deníku ze 17. května 1918¹³³ se plně věnuje problematice zřízení nového kraje a jeho možných dopadů na české obyvatelstvo.

Dne 15. května se v Měšťanské besedě konala schůze Národního klubu, kde byly předními plzeňskými politiky předneseny referáty týkající se otázky německé menšiny v Západních Čechách. Je zde proklamována snaha Němců o vytvoření krajského sídla ve Stříbře, což bylo považováno za destruktivní čin jak z hlediska správního, tak i hospodářského. Dále je zde

¹³² *Květnová manifestace v Plzni*. Český deník. 1918. Plzeň. 2. 5. 1918. č. 101. s. 2. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹³³ *Plzeň proti krajskému zřízení*. Český deník. 1918. Plzeň. 17. 5. 1918. č. 114. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

popisován vztah Čechů a Němců starostou královského města Plzně Matoušem Mandlem, který uvádí, že Němcům bylo vždy z české strany vyhověno, zejména v duchovním rozvoji německého národa. Mandl zde také protestuje proti národnostnímu vyrovnání, založeném na neústavních oktrojích, které nepřiměřeně zvýhodňují Němce¹³⁴.

Národnostní a krajská otázka našla také své místo v úvodníku Českého deníku z 18. května 1918, s názvem „Nedáme zahynouti“¹³⁵. V článku se autor věnoval otázce dosavadního fungování vzájemného soužití Čechů a Němců v Západočeských oblastech, kde byli Češi v menšině. Je zde popisována neochota úřadů i soukromníků poskytovat potraviny české pracující menšině, která se pak musela obrátit na samotnou Plzeň, která se snažila mnohými sbírkami vypomoci těmto postiženým oblastem.

Úvodník Českého deníku z 30. května s názvem „Plzeňská zrada“¹³⁶ popisuje situaci plzeňské německé menšiny, která po krajském zřízení zůstala v české oblasti. Plzeňští Němci požadovali zvláštní postavení v Plzni, jako například v Praze, nebo alespoň žádali vytvoření samostatného německého úřadu, stejně jako v Českých Budějovicích. Článek se také snaží vyvrátit tvrzení o nadřazenosti německé kultury a školství v Plzni, které obojí považuje za úpadkové, nepočtené a celkově bezvýznamné.

V červnovém měsíci se na Plzeň nezadržitelně hnala další vlna násilností. Od začátku měsíce nedostali Plzeňané žádné potravinové přiděly, kromě chlebové náhražky, která byla záhy zdravotními úřady shledána za zdraví škodlivou¹³⁷. V třetím týdnu byla městské aprovizaci v Plzni přidělena

¹³⁴ Týž s. 1.

¹³⁵ *Nedáme zahynouti*. Český deník. 1918. Plzeň. 18. 5. 1918. č. 114. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹³⁶ *Plzeňská zrada*. Český deník. 1918. Plzeň. 30. 5. 1918. č. 125. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹³⁷ ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 198 ISBN: 80-86971-04-X.

pouhá jedna pětina slibovaného přídělu mouky¹³⁸. Dne 19. června se na stránkách plzeňské *Nové doby* objevil článek popisující stávající krizovou situaci¹³⁹. V článku je široká veřejnost informována o opětovném zastavení dodávek chleba, které je považováno zejména pro chudou část obyvatelstva za naprosto devastující. V Plzni se nacházelo ještě mnoho rodin, které od pátku minulého týdne nedostalo ani skývu chleba. Za vzniklou situaci je viněna rakouská vláda, která byla dále v článku vyzívána buď k okamžitému řešení situace, dokonce jsou zde prezentovány názory, aby vláda ukončila svou činnost. Článek z 20. června nacházející se ve stejném periodiku již mluví o vzniklé situaci ne jako o „poruše“ zásobovacího systému, ale jako o stálém hladovění obyvatelstva města Plzně¹⁴⁰. Situace je dokonce popisována jako události středověkých válek a morů. Ačkoli byla denní norma přídělů chleba spočítána na 25 000 bochníků chleba, zprávy mluví o vydání zhruba 9 500 bochníků v průběhu 17. a 18. června¹⁴¹.

Od 19. do 21. června 1918 proběhla v důsledku hladovění a s tím spojeného špatného psychického stavu obyvatelstva další vlna silných nepokojů, které nebyly sice těmi největšími, co Plzeň během války zažila, staly se však naneštěstí těmi nejkrvavějšími.

V nastávající situaci, kdy bylo čekajícími obyvateli před aprovizační prodejnou zjištěno, že výdej chleba byl zastaven, rozhořely se v ulicích města nepokoje. Docházelo k četnému drancování a rabování transportů s potravinami určenými zejména pro ozbrojené složky. Pouliční nepokoje pokračovaly ještě následující dva dny až do 21. června 1918, který se do historie Plzně zapsal velmi smutnou událostí. Večer 21. června v Koterovské ulici se na náklad mouky před místním pekařstvím vrhl dav dětí, které pak

¹³⁸ Týž s. 199.

¹³⁹ *Různé z blízka a dále*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 19. 6. 1918, č. 143, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁴⁰ *Protí hladu a válce – Plzeň v parlamentě*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 20. 6. 1918, č. 144, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁴¹ týž s. 1.

předávali ukořistěné zásoby svým matkám¹⁴². Oproti ostatním dnům, se vojenské složky rozhodli rázně zakročit. Armáda a četnictvo neprodyšně uzavřely celou Koterovskou ulici, ve které se nacházeli zejména mladiství a děti, rozkrádající náklad mouky. V následné vypjaté situaci byl dán pokyn ke střelbě namísto rozeznání davu bodáky. Šest dětí bylo střelbou zabito a mnoho dalších těžce raněno¹⁴³.

Pohnuté události červnových dnů našli svou odezvu na stránkách Nové doby z 20. července 1918, která se hned ve dvou článcích věnovala letním událostem. V článku „Plzeňské a západočeské poměry vyživovací“ byla situace vylíčena jako naprosto zničující pro obyvatelstvo Plzně, které umírá v důsledku bídy a hladu¹⁴⁴.

Článek s názvem „truchlivý den 21. června 1918“ se věnuje pohnutým událostem 21. června, kdy došlo ke střelbě do lidí v Koterovské ulici. Je zde vyvrácena teze, že vojsko jednalo v naprosté shodě s obecními úřady. Také se odmítá informace, že vojsko stálo proti ohromným davům lidu a nezbyvalo mu nic jiného než se bránit střelbou¹⁴⁵.

Dne 27. října 1918 došlo ve večerních hodinách k ustavení Národního výboru v plzeňského. Ačkoli po následující dny Národní výbor v Plzni pracoval bez směrnic z pražského ústředí, bylo jasné, že všechna převratová činnost musela proběhnout opatrně a rozvážně, neboť se Plzni nacházela značná vojenská posádka maďarských pluků a také musel být zohledněn velký počet

¹⁴² ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahovní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 202 ISBN: 80-86971-04-X.

¹⁴³ NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914 – 1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. s. 301.

¹⁴⁴ *Plzeňské a západočeské poměry vyživovací*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 20. 7. 1918, č. 170, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁴⁵ *Truchlivý den 21. června 1918*. Týž s. 1.

zahraničních dělníků ve Škodových závodech¹⁴⁶. Na zřetel se také musela vzít plzeňská německá menšina, která již v dřívějších měsících dala najevo svou nechuť k přiřazení do českého území¹⁴⁷.

Národní výbor plzeňský se po zjištění událostí v Praze představil veřejnosti dne 28. října 1918 zvláštním prohlášením, které se nacházelo ve všech významných regionálních denících, jako například v Českém deníku, kde prohlášení neslo název „České veřejnosti na Plzeňsku¹⁴⁸!“. Národní výbor zde byl představen jako pomocný orgán Národního výboru československého, který měl zajistit hladký a mírový přechod k novému státu na Plzeňsku a potažmo v západních českých územích. Vyzíval také lid k všeobecné solidaritě a vzájemné výpomoci, zejména co se týče poskytování potravin. Důležitým bodem oznámení také bylo, aby nedocházelo k žádným násilnostem, jak na majetku, tak i na lidech.

K nenásilnostem je také vyzíváno na stránkách *Nové doby*, kde se v krátkém článku objevila výzva Národního výboru vybízející k všeobecnému spořádanému jednání v rámci kolektivní bezpečnosti¹⁴⁹.

Přelomové události z Prahy se dostali mezi širokou plzeňskou veřejnost až v poledních hodinách, kdy do Plzně dorazili cestující z Prahy spěšným rychlíkem¹⁵⁰, kteří dopomohli k rozšíření správ o státním převratu po celém městě. Ještě ten samý den došlo v odpoledních k srocování davů na Plzeňském náměstí, kde byla před radnicí demonstrativně spálena figurína císaře Viléma. Po rozpuštění davů před radnicí se ihned rozhodl okresní hejtman Dvořák povolat do ulic maďarské vojsko ozbrojené automatickými

¹⁴⁶ KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: *Národní výbor v Plzni a státní převrat*. Plzeň: Grafika, 1928. s. 24.

¹⁴⁷ *Týž* s. 24.

¹⁴⁸ *České veřejnosti na Plzeňsku*. *Český deník*. 1918. Plzeň. 28. 10. 1918. č. 2555. s. 2. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁴⁹ *Různé z blízka a dále*. *Nová doba*. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 28. 10. 1918, č. 254, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁵⁰ ŠIMEK, Eduar. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň a Plzeňsko II*. Plzeň: Grafika, 1930. s. 82.

zbraněmi¹⁵¹. Národní výbor se rozhodl zabránit případným násilnostem a vyslal na okresní velitelství jednatele Národního výboru Ludřka Pika, který dojednal stažení vojsk zpět do kasáren¹⁵².

Následující den, čili 29. října 1918, se od ranních hodin začali ve městě srocovat mohutné davy lidí, které směřovali na plzeňské náměstí. V celém městě také probíhalo strhávání symbolů staré monarchie, které byly nahrazeny symboly nové české státnosti.

Celá tato událost pak byla zevrubně popsána v předních plzeňských listech, zejména v plzeňské *Nové době* v článku s názvem „Slavnost svobody v Plzni“¹⁵³.

Nová doba popisuje, jak se na Plzeňském náměstí sešly davy lidí, tvořených studenty, dělníky a ostatními občany, kteří nesli české, slovanské a americké vlajky. Od náměstí pak vedlo dlouhé procesí v čele s představiteli plzeňského Národního výboru, kteří vedli dav před budovu okresního hejtmanství, kde byl svoláván zánik starého režimu. Z budovy hejtmanství pak byl sňat obrovský symbol monarchie a nahrazen obrovskou vlajkou se symbolem českého lva. Průvod se poté odebral zpět na náměstí, kde před stotisícovým davem promlouvali zástupci plzeňské politické reprezentace. Na náměstí byla vyhlášována sláva nové Československé republiky, prezidentovi Willsonovi a prof. Masarykovi., také se zde objevila hesla jako „rovnost, volnost a bratrství“.

Státní převrat v Plzni byl zakončen vysláním deputace představitelů Národního výboru, kteří s okresním vojenským velením dohodli kompromisní

¹⁵¹ *Vzhled ulic v Plzni*. Český deník. 1918. Plzeň. 29. 10. 1918. č. 256. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁵² KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: Národní výbor v Plzni a státní převrat. Plzeň: Grafika, 1928. s. 33.

¹⁵³ *Slavnost svobody v Plzni*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 30. 10. 1918, č. 257, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

řešení o vzájemné spolupráci, vedoucí ke kolektivnímu míru a poklidu v Plzni¹⁵⁴.

¹⁵⁴ *Vojenské velitelství v Plzni*. Český deník. 1918. Plzeň. 30. 10. 1918. č. 257. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

3. Závěr

Získané poznatky z prvních dvou kapitol této práce ukazují, dva roky trvající události v Českých zemích, ovlivněné válečnou aktivitou Rakousko - Uherské monarchie a jejím následným rozpadem v poslední třetině roku 1918. V důsledku pádu carského režimu v Rusku se začala radikalizovat česká politická reprezentace, která začala přehodnocovat své stanovisko vůči monarchii. Loajální stanoviska se začala měnit v radikální nacionalistické proklamace, které postupem času svou povahou směřovaly český národ mimo hranice Rakousko – uherského soustátí.

Ruská revoluce neměla vliv pouze na politiky, ovlivnila také široké masy s válkou nespokojených obyvatel, které převzaly demokratické a národnostní ideály ruské a později další bolševické revoluce za své. Od druhé poloviny roku 1917 se na českém území objevily rozsáhlé demonstrace, které postihly celé České země.

V roce 1918 se monarchie již nacházela v pokročilém stádiu rozkladu, kterému přes mnohé reformní a ústavní snahy nedokázala zabránit, jelikož ve svých návrzích nedokázala reflektovat národnostní a státotvorné požadavky svých jednotlivých zemí. Dalším velkým problémem se stala hospodářská situace monarchie, která se nacházela na pokraji svých možností. Rakousko – Uherské mocnářství již nebylo schopno dostatečně hmotně zaopatřit své obyvatelstvo, což se stalo jedním důvodem rozpadu této staleté říše. Stav monarchie rovněž nepomohla válečná situace centrálních mocností z roku 1918, kdy se jejich armády začaly dostávat do ohromného tlaku států Dohody. Neutěšená situace na bojištích tak vedla ke konci války k rozsáhlému rozvratu rakouských jednotek, které začaly v podzimních měsících opouštět frontu.

Klíčovou událostí pro budoucí vznik samostatné Československé republiky se stala nóta hraběte Andássyho z 27. října 1918, v které se zavázal v rámci mírových jednání dodržet všechny Willsonovy body z 18. října, které požadovaly rozhodnutí jednotlivých národů v rámci monarchie o svém budoucím osudu.

28. října 1918 byla tato nóta oficiálně zveřejněna pražskému obyvatelstvu, které si tento text vyložilo jako kapitulaci Rakousko – Uherska. Následné živelné akce spojené s ohromnými manifestacemi a vedené Národním výborem Československým přerostly ve vyhlášení samostatné Československé republiky.

Po vyhlášení republiky se ustavená prozatímní vláda Revolučního Národního shromáždění, které vzešlo z Národního výboru a zahraniční akce, musela potýkat s mnoha problémy týkajících se státní správy, zásobování a sociálních reforem. Jedním z největších problémů začínající republiky se stal konflikt s českými Němci, kteří se po vyhlášení republiky snažili o odtržení českých pohraničních oblastí. Tento konflikt byl nakonec vyřešen cestou vojenského obsazení a následného připojení pohraničních oblastí k novému českému státu.

Poslední kapitola věnující se klíčovým událostem v Plzni roku 1918, přináší historický náhled do vývoje města Plzně. Získané poznatky z regionální historiografie a dobových regionálních periodik ukazuje pohled na dobový vývoj událostí v Plzni, která se ke konci válek nacházela v hluboké životní a hmotné krizi. Dění ve městě ovlivňovalo hned několik faktorů: Špatná zdravotní situace obyvatelstva spojená s infekčními chorobami, které vyústily v epidemie a hmotná nouze obyvatel, zapříčiněná špatným zásobováním, která eskalovala v mnohé pouliční násilnosti. Specifickým faktorem, jenž určoval události v Plzni, se stal letitý Česko – německý národnostní spor, který

získal na aktuálnosti po vládním nařízení o rozdělení krajů podle národnostní většiny z 19. dubna 1918. Závažnost těchto faktorů byla potvrzena jejich reflexí v dobovém tisku, který se těmto problémům věnoval v několika člancích i přes obsáhlou státní cenzuru, která však svou činností zamezila podrobnějšímu vylíčení událostí v dobových tiscích.

V závěru kapitoly se nachází vyústění všech dobových událostí, které vedly v Plzni ke státnímu převratu, který se konal 29. října 1918 v návaznosti na události v Praze z 28. října 1918.

Na úplný závěr je nutno říci, že problematika Plzně ve válečném a poválečném období je dosud nedostatečně zpracována v regionální historiografii, ačkoli je k dispozici ohromné množství pramenných materiálů úřední i neúřední provenience. Nedostatek probádaných materiálů je také jedním z důvodů malého počtu uvedených studií a monografií, ze kterých kapitola věnující se událostem v Plzni čerpala.

4. Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. 438 s. ISBN: 970-80-87377-02-4.

BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. 438 s. ISBN: 978-802-0014-405.

CĚSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 512 s.

ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800 - 1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. 228 s. ISBN: 80-210-3078-X.

EFMERTOVIÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.

GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. 117 s. ISBN 80-04-26140-X.

GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. 344 s. ISBN 25-045-88.

HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. 423 s. ISBN 80-903-5508.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky, 1918-1938. 1*. Praha: Libri, 2000-2003. 571 s. ISBN: 80727711913.

KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. 822 s. ISBN: 80-7185-328-3

KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: *Národní výbor v Plzni a státní převrat*. Plzeň: Grafika, 1928. s. 23 - 105.

KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. 178 s. ISBN 80-7254-448-9.

NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914 – 1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. 317 s.

PEŠA, Václav. *Vznik Československé republiky 1918 a české národní výbory*. Praha: Horizont, 1988. 123 s.

ŘEHÁČEK, Karel. *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914 – 1918)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2007. s. 277 – 336 ISBN: 978-80-86971-51-3.

ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914 – 1919*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 199 - 294 ISBN: 80-86971-21.

ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 181 - 246 ISBN: 80-86971-04-X.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. 492 s. ISBN 80-710-6274-X.

ŠIMEK, Eduar. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň a Plzeňsko II*. Plzeň: Grafika, 1930. s. 73 – 84.

ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 7 – 51.

URBAN, Otto. *České a Slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. 263 s. ISBN: 80-205-1093-2.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. 690 s.

Prameny

Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 1918, č. 24. ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

Český deník. 1918. Plzeň, 1918, č. 7. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

Summary

The main subject of this work is a characterization of the Key Events in Plzeň in 1918, which are based on the Reflexion of the Regional Press. The work consist of two separate sections. The first section is divided into the two chapters, which report on review of the main events that took place in Czech countries during the last two years of the First World war. Conclusion of this section is the Czech coup d'etat, that happened in the 28. October 1918.

The Second section consist of the one chapter, that describe the main five events in Plzeň in the second half of 1918 on the basis of the regional historiographycal works and the memoirs, which had been filled with the regional press.

